

דרכי החיזוק

ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב:) - שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

70

שיחה ממרן הגאון רבי גרשון אדלשטיין שליט"א • ערב חג הסוכות תשע"ג

- א. שמחת בית השואבה בישיבת נחלת בנימין מודיעין עילית**
ב. שיחת חיזוק בליל הושענא רבה בבית המדרש שערי תבונה רמות א' ירושלים

- א -

שמחת בית השואבה בישיבת נחלת בנימין, סוכות תשע"א

נדבר בעניין מצות שמחת יום טוב. מה היא המצוה של "ושמחת בחגך", וכיצד מקיימים את המצוה למעשה?

הרמב"ם כתב בתחילת הלכות חגיגה כי השמחה האמורה ברגלים היא בשלמי שמחה, וכמו שכתוב (דברים כז, ז) "וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני השם אלוֹקִיךָ". וכן כתב בספר החינוך (מצוה תפח) "העניין הראשון הרמוז בשמחה זו הוא שנקריב שלמים על כל פנים בבית הבחירה, ובעניין שכתוב וזבחת שלמים והדר ושמחת בחגך".

ומבואר כי עיקר שמחת יום טוב היא באכילת בשר שלמים, ואמרו חז"ל (חגיגה ח, א) "ושמחת בחגך לרבות כל מיני שמחות לשמחה מכאן אמרו חכמים ישראל יוצאים ידי חובתם בנדריים ונדבות ובמעשר בהמה והכהנים בחטאת ואשם ובבכור ובחזה ושוק", והיינו שמקיימים מצות שמחת יום טוב באכילת בשר קדשים.

והעניין בבשר קדשים, מפני שאכילת דבר קדוש מקדשת את האדם, וכל קשר שיש לאדם עם קדושה נותן שמחה, כמו שכתוב (דה"י א טז, כז) "עוז וחדווה במקומו", וככל שאדם מתקדש יותר כך הוא שמח, כמו שרואים את כל הגדולים והאנשים הקדושים שתמיד יש להם מצב רוח טוב, כי הקדושה נותנת שמחה.

וכל ענייני עבודת השם, העסק בהם מוכרח להיות מתוך שמחה, תורה בשמחה, ותפילה בשמחה, וכבר כתב במשנה ברורה (סימן א' ס"ק י') בשם האחרונים כי אף על פי שנפסק להלכה שראוי לכל ירא שמים שיהא מיצר ודואג על חורבן בית המקדש, מכל מקום התורה והתפילה צריכים להיות בשמחה.

ובאמת עיקר מצות תלמוד תורה היא לעסוק בתורה מתוך שמחה ומתיקות, וכפי שאנו מבקשים בברכות התורה "והערב נא השם אלוֹקִינו את דברי תורתך בפנינו". וכן כתב האגלי טל בהקדמתו "כי עיקר מצות לימוד התורה היא להיות שש ושמח ומתענג בלימודו, ואז דברי תורה נבלעים בדמו, ומאחר שנהנה מדברי תורה הוא נעשה דבוק לתורה".

ומצינו עוד בחידושי רבי אברהם מן ההר בנדריים (מח, א) שכתב בעניין המוֹדֵר הנאה מחברו: "לא שייך למימר במצות תלמוד דלא ניתן ליהנות, שעיקר מצוותו היא ההנאה והתענוג במה שמשיג ומבין בלימודו", והיינו שעיקר מצות תלמוד תורה היא ללמוד עם הנאה ושמחה, ואם הלימוד אינו משמח, חסר בשלמות עסק התורה.

כל קשר ושייכות עם קדושה נותן לאדם שמחה, ואפילו מחשבה קדושה גם כן משמחת, כמו שכתוב "ישמח לב מבקשי השם", וביאר בשיח יצחק בסידור הגר"א כי מבקשי השם שמחים מפני שהם מחפשים קירבת אלוֹקים, והרי זו מחשבה קדושה שהיא עצמה נותנת שמחה והרגשה נעימה מאד.

אבל יש גם שמחת יום טוב חוץ משלמי שמחה, ומבואר ברמב"ם (הלכות יום טוב ו, יז) "אף על פי שהשמחה האמורה היא קרבן

שלמים, יש בכלל אותה שמחה לשמוח הוא ובניו ובני ביתו כל אחד ואחד כראוי לו, כיצד, הקטנים נותן להם קליות ואגוזים ומגדנות, והנשים קונה להן בגדים ותכשיטים נאים כפי ממונו, והאנשים אוכלים בשר ושותים יין", עכ"ד.

והיינו שיש מצוה של שמחת יום טוב גם בהנאות גשמיות כל אחד ואחד כראוי לו, ואמנם מי שאוכל ושותה רק למלא תאוותו, על זה נאמר (מלאכי ב, ג) "וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם", אבל מי שמתכוון בהנאתו לשם מצוה, מפני שהמצוה היא ליהנות ולשמוח ביום טוב, הרי הוא מקיים בזה מצות שמחת יום טוב.

וראיתי בספר החינוך שהוסיף דברים בזה, שהרי בכל מצוה ומצוה מלבד הטעמים הנסתרים שהם מסתרי תורה כמו פרה אדומה, יש גם תועלות גלויות שהאדם מקבל תועלת רוחנית מקיום המצוה, והחינוך מבאר בכל המצוות את התועלת הגלויה לנפש האדם.

וכתב החינוך כי התועלת במצות שמחת יום טוב היא "לפי שהאדם נכון על עניין שצריך טבעו לשמוח לפרקים כמו שהוא צריך אל המזון על כל פנים ואל המנוחה ואל השינה, ורצה האל לזכותנו אנחנו עמו וצאן מרעיתו וציוונו לעשות השמחה לשמו למען נזכה לפניו בכל מעשינו".

והיינו שישנם ארבעה דברים שהם צרכי הגוף, מזון, שינה, מנוחה, ושמחה. מזון כפי הנצרך לבריאות, וכן שינה כפי הנצרך לכל אחד, וגם מנוחה חוץ מהשינה, כי אדם שעסוק בפעילות תמידית ללא מנוחה עלול להתמוטט, וכן גם שמחה נצרכת לבריאות הגוף.

ובמשך כל השנה כשאדם עוסק בצרכי הגוף זהו הכשר מצוה, כי הוא אוכל ושותה כדי שיהיו לו כוחות לעבוד עבודת השם, וכמו חייל בצבא המלך שמוכרח לאכול ולשתות כדי שיוכל לתפקד, ואם אינו אוכל הוא מורד במלכות כי המלך צריך חיילים בריאים, כך כל אחד ואחד חייב לעסוק בצרכי הגוף, כדי שיהיה בריא ויוכל לעבוד את השם.

וכבר כתב הרמב"ם (הלכות דעות ג, ג) כי אדם שכל מעשיו לשם שמים והוא אוכל ושותה וישן כדי שיהיה לו כוח לעבודת השם "נמצאת שינה שלו עבודה למקום ברוך הוא", והיינו שהוא עובד השם גם בשעת השינה, מפני שהשינה שלו היא צורך העבודה, כדי שיהיה לו כוח למחר לעסוק בכל ענייני התורה והמצוות.

ומטעם זה שלוחי מצוה פטורים מן הסוכה גם בשעת שינתם, וכתב המרדכי (סוכה סימן תש"מ) בשם ראבי"ה "משום דכשנחים וישנים בלילה להנאתו יכולים לעסוק למחר טפי והוי הכל בכלל עוסק מצוה", והיינו מפני שגם השינה היא הכשר מצוה, שישנים כדי שיהיה להם כוח למחר לעסוק במצוה, ונקראים עוסקים במצוה גם בשעת השינה.

אמנם זה תלוי בכוונה, שבאמת מחשבתו לשם שמים לצורך עבודת השם, ואף על פי שהוא גם נהנה מכל מקום עיקר כוונתו לשם שמים, וכמו באכילת מצה שלפעמים המצה טעימה מאד אבל הכוונה היא לשם מצוה. באופן כזה כל צרכי הגוף הם הכשר מצוה. ומי שאין כוונתו בצרכי הגוף לשם מצוה, אינו עובר באיסור, אבל חסר לו הדרגה הזאת.

ועל זה כתב החינוך שם "והנה קבע לנו זמנים בשנה למועדים לזכור בהם הנסים והטובות אשר גמלנו, ואז בעתים ההם ציוונו לכלכל החומר בדבר השמחה הצריכה אליו. וימצא לנו תרופה גדולה בהיות שובע

השמחות לשמו ולזכרו, כי המחשבה הזאת תהיה לנו גדר לבל נצא מדרך היושר יותר מדי". עכ"ד.

והיינו שיש מצות עשה וחיוב ביום טוב לעסוק בדברים המשמחים, ולעומת כל השנה שאין זה אלא הכשר מצוה [אם כוונתו בזה לצורך עבודת השם], ביום טוב קבעה תורה את השמחה לחיוב ומצוה בפני עצמה, ומי שאינו עוסק ביום טוב בדברים המשמחים ביטל מצות עשה מתרי"ג מצוות.

והרמב"ם (הלכות יום טוב ו, כ) הוסיף וכתב "כשאדם אוכל ושותה ושמו ברגל לא יימשך ביין ובשחוק ובקלות ראש ויאמר שכל מי שיוסיף בזה ירבה במצות שמחה, שהשכרות והשחוק הרבה וקלות הראש אינה שמחה אלא הוללות וסכלות ולא נצטוונו על ההוללות והסכלות אלא על השמחה שיש בה עבודת יוצר הכל".

והיינו אף על פי ששמחת יום טוב היא בדברים המשמחים את הגוף, ויתכן שגם שחוק וקלות ראש משמחים את הגוף, אבל המצוה היא רק בשמחה שיש בה עבודת יוצר הכל, שכבר אמרו (אבות ג, יג) שחוק וקלות ראש מרגילים לערווה, ושחוק וקלות ראש אינם שמחה אלא הוללות, כמו שכתוב (קהלת ב, ב) "לשחוק אמרתי מהולל ולשמחה מה זו עושה".

והביא הרמב"ם ראייה "שנאמר תחת אשר לא עבדת את השם אלוהיך בשמחה ובטוב לבב הא למדת שהעבודה בשמחה ואי אפשר לעבוד את השם לא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך שכרות", והיינו שהתוכחה באה על חיסרון השמחה בעבודת השם, ושם ודאי אין הכוונה לשחוק וקלות ראש, אלא לשמחה שיש בה עבודת יוצר הכל.

והנה שנינו בסוכה (נא, ב) כי בשמחת בית השואבה שבבית המקדש היו מרקדים חסידים ואנשי מעשה, והריטב"א שם (נג, א) כתב "והוי יודע שכל השמחה היתירה הייתה בהלל ולהודות להשם על הטובה שעשה לישראל להשרות שכנתו בתוכנו, וגם כנגד העולם הבא הנתון לצדיקים, לפיכך לא היה אלא על ידי גדולים וחסידים".

וכוונתו לבאר מדוע רק החסידים ואנשי מעשה היו ראויים לרקוד בבית המקדש, מפני ששם לא היו שמחים על ידי הנאות גשמיות וכמו הדרגה הפשוטה של מצות שמחת יום טוב, אלא היו שמחים בהודאה והלל להקב"ה על שהשרה שכנתו בתוכנו ועל העולם הבא, שזוהי דרגה גבוהה יותר של שמחה.

ומצינו לרבינו יונה בשערי תשובה (ד, ט) שכתב "כי בשאר ימים טובים אנחנו קובעים סעודה לשמחת המצוה", והיינו גם כן דרגה גבוהה של שמחת יום טוב מחמת מצוות היום, שכל יום טוב יש בו הרבה מצוות, כמו שכתוב "מקרא קודש", וכשמכירים את ערך וחשיבות המצוות כמה קדושה זה נותן לנו, ממילא זה מביא לידי שמחה.

וגם הסעודה שקובעים היא כדי לחזק את שמחת המצוה, וכמו שעושים סעודה בשמחה משפחתית, שהשמחה אינה מחמת הסעודה אלא מחמת השמחה המשפחתית, ורק מחזקים את השמחה על ידי הסעודה, כך גם ביום טוב, השמחה היא מחמת המצוה ולא מחמת הסעודה, ומחזקים את השמחה על ידי סעודה.

וכתוב שם בגמרא (נג, א) אמר רבי יהושע בן חנניה כשהיינו שמחים שמחת בית השואבה לא טעמנו טעם שינה, והיינו ששמחת יום טוב הייתה גדולה כל כך שלא היו יכולים לישון, וכמו אדם שמקבל בשורה טובה שאינו יכול להירדם מרוב אושר ושמחה, כך היו במדרגה ששמחת המצוה מונעת שינה מעיניהם ומעוררת ומרקידה אותם! זוהי הדרגה הגבוהה ביותר של שמחת יום טוב.

ומדרגה זו שייכת רק לחסידים ואנשי מעשה, אך גם פשוטי העם היו מגיעים לשמחת בית השואבה, לראות מה היא שמחה אמיתית [וכפי שיש בימינו חילוניים שבאים לשמחות של בני תורה ומתפעלים לראות שמחה אמיתית], ואמרו חז"ל (ירושלמי סוכה ה, א) "למה נקרא שמה 'בית השואבה' – שמשם שואבים רוח הקודש", והיינו שגם האנשים הפשוטים היו שואבים משם השפעה של קדושה.

ולמעשה צריכים לדעת כי גם בכל השנה צריך לשמוח, וזוהי בעיה גדולה מאוד שיש הרבה בני תורה אמיתיים שחסר להם שמחת התורה. יש כאלה שמתביישים ללמוד לפי טבעם, ומחמת זה חסר להם שמחת התורה, וכפי שהיה מעשה בישיבה בשני בחורים שלמדו בחברותא,

ושניהם רצו ללמוד יותר בכמות, אבל התביישו האחד מחברו, עד שנודע להם כי שניהם רוצים ללמוד בכמות, ורק מחמת הבושה לא למדו עד עכשיו כמו שהם רוצים.

ועוד שמעתי מאברך שלומד בכולל מצוין עם שם טוב מאד, והיה רגיל ללמוד עם הספק בכמות, וידע מסכת יבמות עם כל הרייד בצורה ברורה, וניסה למצוא חברותא ללמוד בצורה כזאת ולא עלתה בידו, וכל פעם שהיה משכנע מישהו ללמוד איתו, היו מתחילים ללמוד ולאחר תקופה קצרה עזבו אותו והחליפו חברותא, מפני שהתביישו ללמוד בצורה שונה מכולם, וכשמתביישים חסר שמחת התורה.

ידוע ממרן הגרי"ז זצ"ל שאמר בשם אביו הגרי"ח ז"ל כי בן ישיבה צריך ללמוד לכל הפחות ארבעים דף בחודש, והוסיף הגרי"ז ואמר כי אני אומר שהיום מספיק גם עשרים דף לחודש, אבל את זה חייבים ללמוד, ומי שלא ילמד לכל הפחות עשרים דף בחודש לא יידע כלום. ואמנם היום המציאות היא שיש למדנים ומתמידים גדולים שאינם לומדים עשרים דף לחודש, מפני שהרגל נעשה טבע וכבר אינם יכולים. הקב"ה יעזור שנוכה לשמחת התורה כל השנה!

- ב -

שיחה בבית המדרש שערי תבונה, הושענא רבה תשע"ב

הנה מצות סוכה היא מצוה מיוחדת שאין כדוגמתה, שעצי הסוכה יש בהם קדושה ואסורים בהנאה כל שבעה, ושונה סוכה מתפילין ושאר תשמישי קדושה, כי בתפילין יש קדושה מצד דברי התורה הכתובים בהם, אבל בסוכה יש רק עצים.

וכיצד חלה הקדושה על העצים? למאן דאמר הזמנה מילתא היא הקדושה חלה על ידי שעושים את הסוכה לשם סוכה, ולמאן דאמר הזמנה לאו מילתא היא, קיום המצוה של ישיבה בסוכה מקדש את הסוכה, והיינו שהאדם עצמו בישיבתו בסוכה, הרי הוא מקדש בזה את הסוכה, ועל ידי זה ממילא הוא יושב בתוך קדושה ונמצא במקום קדוש, וקדושת הסוכה משפיעה עליו ומקדשת אותו.

וכמו מי שנמצא בארץ ישראל שקדושת הארץ משפיעה עליו, ומצינו בגמרא (נדרים כב, א) כי קדושת הארץ נותנת מידות טובות. אבל סוכה היא יותר מזה, שגם עצי הסוכה מתקדשים ונאסרים בהנאה, וכשאדם יושב בסוכה הוא מוקף בקדושה, והסוכה מקדשת אותו.

ובאמת כל מצוה מקדשת את האדם, כפי שאנו אומרים בתפילה "וקידשתנו במצוותיך", היינו שהציווי עצמו מקדש את האדם, ועוד אנו מבקשים "קדשנו במצוותיך", היינו שנוכה לקיים את המצוות בפועל עם טהרת הלב לשם שמים, שזה מוסיף עוד קדושה, ואפילו מחשבה קדושה שאדם חושב לעשות מצוה זה מקדש את האדם, אבל הסוכה היא יותר מזה, שהאדם מוקף בקדושת המצוה.

וממילא אפשר להבין מה ששייך לזכות לגמר חתימה טובה בהושענא רבה, מפני שהוא סוף ימי הסוכות, לאחר שכבר התעלו וקיבלו את הדרגות מכל המועדים, חג הפסח שהוא זמן חירותנו, ויש בו השפעה לחירות מיצר הרע, ושבועות שהוא זמן מתן תורתנו, ולאחר מכן חג הסוכות שכתוב בו שני פעמים שמחה, ובמשך שבעת ימי החג מקבלים השפעה מקדושת הסוכה, ועל ידי זה מתקדשים וזוכים בכוחות חדשים, ואפשר להוסיף מעשים טובים ולזכות לגמר חתימה טובה.

ושיא המעלה הוא בשמיני עצרת, שאז אמרו חז"ל (סוכה נה, ב) "משל למלך בשר ודם שאמר לעבדיו עשו לי סעודה גדולה ליום אחרון אמר לאוהבו עשה לי סעודה קטנה כדי שאהנה ממך", והיינו כמו אדם שבא אליו ידד אהוב, שאינו צריך לכבדו בסעודה גדולה, כי עיקר שמחתם היא במה שהם נמצאים ביחד ונהנים זה מזה, כך בשמיני עצרת לא צריכים להקריב שבעים פרים כמו בחג, ודי בפר אחד ואיל אחד, מפני שכלל ישראל והקב"ה בשמחת תורה הם כמו ידידים אוהבים.

נדבר בנוגע למעשה, מה הם הדברים שכל אחד צריך וחיבב להתחזק בהם? כמובן הדבר הראשון הוא תורה, שזה מקדש את האדם יותר מכל המצוות, וברוך השם בזמננו יש שפע של סיעתא דשמיא לתורה, ויש אהבת תורה גדולה מאד, שכולם רוצים ללמוד, ובאים ומבקשים ברכות על הצלחה בתורה, אבל לא לכולם יש הצלחה. וצריכים לדעת מה הסיבה לזה, מדוע יש כאלה שאינם מצליחים בתורה?

יש שני דברים מפורשים שלא כל כך משתמשים בהם להצלחה בתורה. הדבר הראשון הוא מה שאנו מבקשים בברכות התורה "והערב נא השם אלוקינו את דברי תורתך בפנינו", והיינו שהתנאי להצלחה בעסק התורה הוא שיהיה ערבות ומתיקות במה שלומדים, מפני שיש יצר הרע שמפריע ללמוד, וקשה לעסוק בתורה עם עמלה של תורה ברציפות, אבל אם לומדים בצורה שיש בה מתיקות, ממילא המתיקות מושכת וקשה להפסיק ללמוד.

ובאמת רואים הרבה שיש להם מתיקות בתורה, וקשה להם להפסיק באמצע הלימוד, ויש אפילו חילוניים שרוצים ללמוד תורה ומבקשים לשמוע שיעורי תורה, כי הלימוד מושך אותם והם נהנים ממתקויות התורה, ושמעתי מאחד שנותן הרצאות בפני סטודנטים גויים בהלכות חושן משפט, והם נהנים מהיופי והנעימות שיש בזה, ומעניין אותם לשמוע על משפטי התורה.

אם כן מדוע אצלנו יש כאלה שאין להם מתיקות?

בדרך כלל כשילד קטן מתחיל ללמוד יש לו מתיקות, ואפילו כשהוא לומד אל"ף בי"ת הוא נהנה לחזור על האותיות עם הנקודות, והוא נהנה גם מהתפילה ואוהב את הניגונים [אם לא מלחיצים אותו יותר מדי], וכשמתחיל ללמוד חומש ומשניות עדיין יש לו מתיקות התורה. והבעיה מתחילה בכיתות הגבוהות, שמלמדים את הילדים עם הבנה למעלה מכוחותיהם, ועל ידי זה מאבדים את המתיקות, ובאים לידי שעמום, ויש מקרים שזה גורם בסוף לנשירה.

ולפעמים התלמיד בעצמו אשם, שהוא מתאמץ יותר מדי ומחפש להבין מה שקשה להבין, ובאמת מצינו בגמרא (עירובין נג, א) שאפילו רבא לא הבין את סברת רבה שהיה בדור שלפניו, ואמר על עצמו "אנן כאצבע בקירא לסברא", והגאון רבי ברוך בער זצ"ל אמר פעם לתלמידו שהתווכח עימו על סברת רבי חיים: "הרבי היה קרוב להר סיני יותר ממך". אבל יש כאלה שטועים וחושבים שאפשר להבין כל דבר, ועל ידי זה באים לידי עצבות וייאוש, ומאבדים את המתיקות.

ויש עוד עניין בתורה ללמוד מתוך סקרנות, וכפי שהבאנו כמה פעמים מדברי רש"י על הפסוק (דברים ו, ו) "והיו הדברים האלה אשר אנוכי מצווך היום על לבבך", ופירש"י "לא יהיו בעיניך כדיוטגמא ישנה שאין אדם סופנה אלא כחדשה שהכל רצים לקראתה. דיוטגמא מצות המלך הבאה במכתב", והיינו כמו שיש סקרנות לדעת מהו חוק המלך, הנוגע למעשה לכל אחד ואחד, כך גם צריכים ללמוד תורה מתוך סקרנות לדעת את הדין וההלכה.

ומעשה שהיה עם מרן הגר"מ שך זצ"ל שלמד פעם שיטת הרמב"ן שהובאה בספר התרומות, וביקש לראות את הדברים בפנים, וחיפש זמן רב אחר ספר התרומות, ואמרתי לו כי מחר יפתחו את אוצר הספרים בישיבה ושם יש ספר התרומות, ונענה ואמר, כיצד שייך לחכות עד למחר? הרי אם הרמב"ן היה נמצא כאן בקרבת מקום, וכי לא הייתי הולך לשמוע את דבריו? – זוהי סקרנות בדברי תורה!

וכשלוומדים בצורה כזאת אין בעיה עם התמדה, כי הלימוד מושך ומעניין, ורוצים לדעת מה הקושיא ומה התירוץ, וקשה להפסיק באמצע הלימוד, ואמנם יש גם דברים אחרים של יצר הרע שיש בהם סקרנות, אבל מי שיש לו יראת שמים ופחד מביטול תורה, אם יש לו את הטעם הזה בלימוד, אין שום קושי, כי צריך רק להתחיל ללמוד, ומיד כשמתחיל זה כבר מושך ומעניין.

ונוכיר עוד דבר שגורם חיסרון הצלחה להרבה בני תורה אמיתיים ממש, והוא מה שמצוי אצל צעירים ואפילו אצל אברכים שסובלים מחלישות הדעת כשרואים אחרים יותר טובים מהם, ובאמת כתב המסילת ישרים פרק ד' כי אין זו הקנאה אשר תימצא בחסרי הדעת, אלא הקנאה הכשרה, שהוא שמח בהצלחת חברו ומפרגן לו, אבל איכפת לו על עצמו מדוע גם הוא אינו מצליח כמו חברו, וחלישות הדעת מביאתו לידי עצבות וייאוש.

וצריכים לדעת כי בדרך כלל חלישות הדעת היא בטעות, מפני שהקב"ה אינו דורש מן האדם שילמד כי אם לפי כוחו ולפי השגתו, ושלמות האדם תלויה לפי כוחותיו, ויכול להיות שיש אחרים בעלי כישרונות יותר ממנו שהם למדנים גדולים, אבל חסר להם השלמות, מפני שאינם מנצלים כל כוחותיהם לתורה ויש להם גם ביטול תורה, ואילו הוא שלומד בכל כוחו לפי דרגתו בתורה, הרי הוא תמים ושלם ואינו בעל מום.

ויש אברכים שיש להם חלישות הדעת ממה שאינם מרביצי תורה, שהם רואים אחרים בני גילם שעוסקים בהרצת תורה והם אינם מרביצי תורה, ומחמת זה יש להם חלישות הדעת, אבל באמת גם זה טעות, ויש הרבה אברכים מבוגרים שאינם מרביצי תורה ואף על פי כן הם שמחים בחלקם, כי הלימוד עצמו מעניין ומתוק להם, ולפעמים צריכים להשפיע על מישהו שמבקשים ממנו לומר שיעור, והוא מסרב ואומר הרי אני שקוע בתורה, ומה צריך לעסוק בהרצת תורה.

ומאידך גיסא יש כאלה שמבקשים מהם לומר שיעורים בדף היומי או בישיבה קטנה, והם מסרבים לזה מפני שאינם מחשיבים את זה, וחושבים שהרי עכשיו הם יושבים ולומדים טוב בעיון גדול, ואם יצטרכו לומר שיעורים לישיבות קטנות או בדף היומי, זה יוריד את רמת הלימוד שלהם. אבל באמת זה טעות גמור, וצריכים לדעת שכל הרצת תורה, אפילו לבעלי בתים, זה מוסיף ברמת הלימוד.

כל שעבוד של הרצת תורה יש בו תועלת, ומי שיש לו את הכישורים והסבלנות לזה, זה דבר מצוין בשבילו, וידוע מגדולי ישראל שאמרו שיעורים לבעלי בתים, וגם הגר"א מוילנא היה אומר שיעור בחומש לבעלי בתים פשוטים, ומן הסתם לא אמר להם סתרי תורה, אלא דברים פשוטים לפי הבנתם.

ומלבד מה שיש בזה זכות של זיכוי הרבים בתורה, יש בזה גם תוספת הבנה, על ידי שמכינים ואומרים את השיעור, ומי שיש לו טעם בזה, ונהנה מההסברה, זה מוסיף בהבנה, שמבינים יותר בבהירות את מה שלומדים, ואפילו מי שאומר שיעור לבעלי בתים פשוטים, הרי צריך שיבינו את הפשטות, ועל ידי שמתכוון להרצות את הדברים בבהירות זה מוסיף ברמת ההבנה.

ומעשה שהיה באדם גדול שביקשו ממנו ללמד ילדים בכיתות גבוהות בבית ספר, ושאל את מרן החזון איש זצ"ל, והשיבו החזון איש שיסכים לזה וילמד אותם, כי יצטרך להסביר להם גם דברים פשוטים שלא חשב עליהם בשעה שלמד לעצמו, ונמצא כי על ידי שמסביר להם זה מוסיף לו בהירות בדברים הפשוטים שלא חשב עליהם.

ועוד מעשה היה עם מרן הקהילות יעקב זצ"ל, שנשאל מאברך שנתבקש לומר שיעורים בדף היומי, והסתפק אולי עדיף ללמוד בעיון ולא בבקאות בדף היומי, והורה לו הסטייפלר שיסכים לזה, מפני שכל אחד צריך להיות בקי בש"ס, וכדי לזכור מה שלמד צריך לחזור מאה ואחד פעמים, ומהיכן ימצא את הזמן לחזור כל כך הרבה, אבל אם יאמר שיעור בדף היומי, על ידי זה הדברים נשארים בזיכרון.

ובאמת הכל תלוי לפי טבעו של כל אחד ואחד, ומי שזה נגד טבעו למסור שיעורים הרי אינו מסוגל לזה, אבל בדרך כלל אדם נהנה כשהוא מסביר לאחרים, וידוע שכל הרצת תורה נותנת הצלחה, ומקבלים מזה תוספת בהירות והבנה, וכך גם בלימוד החברותא, מי שמסביר לשני, זה מוסיף לו בהירות במה שהוא לומד.

ועכשיו בעמדנו בליל הושענא רבה שאנו רוצים להוסיף זכויות, עלינו לדעת כי תורה זה הדבר הגדול ביותר, וצריכים להשתדל בדבקות והתמדה בתורה מה שיותר זמן, עם יותר כמות ויותר איכות, בצורה המתאימה לכל אחד לפי כוחו ולפי טבעו, שהלימוד לא יהיה קשה אלא במנוחת הנפש וללא מתח, כי כשאדם שרוי במתח אי אפשר שיתרכז בלימודו, וכמו שכתב באיגרת הגר"א "כי הלימוד אינו נקבע באדם כי אם ביישוב ובנחת".

ומעשה שהיה בתלמיד שנכנס אלי ואמר שאינו זוכר את מה שהוא לומד, והוא שבור מזה מאד, וכבר אינו מסוגל ללמוד, מפני שהוא מוטרד ואינו מסיח דעת ממה שאינו זוכר, ואמרתי לו כי הסיבה שאינו זוכר היא מפני זה שהוא מוטרד ואין לו יישוב הדעת, ואמנם יש חיוב לזכור מה שלומדים, אבל זהו על ידי שיעסוק בתורה בצורה שתביא לידי זיכרון, והדרך לזה היא רק על ידי שלומדים ביישוב הדעת ללא מתח.

בטבעו של כל יהודי, אלא שלפעמים הטבע כבוש ואינו יוצא לפועל, אבל יש גם מצבים שהאהבה פורצת ואינה נסתרת, וכדי שהאהבה תפעל תמיד ולא רק בזמנים מסוימים, לזה צריכים את הקביעות בספרי המוסר.

ורגילים אנו להזכיר מה שאמרו חז"ל (ברכות לב, ב) "ארבעה צריכים חיזוק, תורה ומעשים טובים, תפילה ודרך ארץ", ופירש"י: "שיתחזק אדם בהם תמיד ובכל כוחו", כל אחד צריך להתחזק בכל האפשרויות שיש בידו, ואמנם לא יותר מכוחו אבל בכל כוחו, בתורה, בתפילה ובמעשים טובים, וכן בדרך ארץ היינו כמו שפירש"י שם "אם אומן הוא לאומנותו, אם סוחר הוא לסחורתו, אם איש מלחמה הוא למלחמתו", ובכלל זה גם כל צרכי הגוף הצריכים חיזוק, כדי שיהיה בריא ויהיו לו כוחות לעסוק בעבודת השם.

וכתוב ברמב"ם (הלכות דעות ג, ג) כי אדם שכל מעשיו לשם שמים וישן כדי שיהיה לו כוח לעבודת השם "נמצאת שינה שלו עבודה למקום ברוך הוא", ונקרא שהוא עוסק בשעת השינה בתורה ובמצוות ובכל המעשים הטובים שהוא עתיד לעשות, וזהו שהביא הרמ"א בסעיף הראשון בשולחן ערוך על הפסוק "שיוותי השם לנגדי תמיד", שכל המעשים יכולים להיות מתוכננים ומונהגים על פי האמונה, אלא שהיצר הרע משכיח את זה, והעצה היא רק על ידי קביעות יומית, אפילו הקטנה ביותר, בספרי המוסר.

ושמעתי מעשה שהיה בבחור צעיר שלמד בישיבה, ואחר כך התדרדר לגמרי עד שנעשה מחלל שבת ממש, והשפיעה עליו הרבנית קניבסקי ע"ה שילמד בכל יום בקביעות שתי הלכות בספר חפץ חיים, והסכים לזה מפני שהבין שלשון הרע הוא דבר גרוע, והתחיל ללמוד בכל יום שתי הלכות בספר חפץ חיים, עד שחזר בתשובה והיום הוא מרביץ תורה בחוץ לארץ! זוהי ההשפעה של קביעות יומית בספרי המוסר.

ומכיר אני בחור שהתחיל ללמוד בספר העיקרים בכל יום, שזהו ספר מאחד מהגדולים, והוא מרגיש שזה משפיע עליו, וכן ספרי החפץ חיים ידוע שהם משפיעים מאד, ולאחרונה נכנס אלי תלמיד שהיה צריך חיזוק, והשאלתי לו ספר 'דברי אמת' מרבי אלכסנדר משה לפידות שהיה תלמיד הגרי"ס זצ"ל, והוא כמין צוואה שכתב בחייו בשפה קלה מאד, עם הרבה יראת שמים, וכתב שם גם כיצד התנהג בעצמו, ולא פרסם שהוא המחבר, ואמר לי התלמיד שהתחיל ללמוד בזה, וזה מושך אותו מאד, ויש לו תועלת רבה מזה.

כל אחד יכול למצוא לעצמו ספר מוסר שימושך אותו, ספרים של יראת שמים שמחייבים ודורשים מן האדם את מה שהשם דורש ממנו, וזהו הדבר הבטוח לזכות לגמר חתימה טובה, כמו שכתב רבינו יונה בדרך השלישית (ב, י) כי מי שמקבל על עצמו לשמוע מוסר החכמים, וכן גם אם מקבל על עצמו ללמוד ספרי מוסר, אם יש החלטה להמשיך את החיזוק בצורה נוחה וקלה, אזי ברגע קטן יצא מאפלה לאור גדול, ואשריו כי צדק נפשו בשעה קלה.

וצריכים גם להיזהר מן הגאווה, מפני שאדם יכול לזכות במעלות רוחניות ומחמת הגאווה יאבד את המעלות, כמו שאמרו (נדרים נה, א) כיון שעושה אדם את עצמו כמדבר שהוא מופקר לכל תורה ניתנה לו במתנה וכו' ואם הגביה עצמו הקב"ה משפילו שנאמר ומבמות הגיא.

יהי רצון שנוכה לגמר חתימה טובה!

לע"נ הרבנית הצדקנית
מרת בת שבע אסתר קניבסקי ע"ה
 בת רבינו הגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצללה"ה
 נלב"ע שבת חוה"מ סוכות תשע"ב
תנצב"ה

וכך ידוע גם בכל ענייני העולם, אדם שהוא ביישוב הדעת יודע מה לעשות וכיצד להתנהג, ומי שמבולבל אינו יודע מה לעשות, לכן צריכים ללמוד ביישוב הדעת וללא מתח, כי מי ששרוי במתח אינו קולט ואינו זוכר את מה שהוא לומד, וכתוב באיגרת הגר"א שזוהי גם הדרך בחינוך הילדים, להדריכם בטוב ובנחת ולא להכביד עליהם.

לכן כדי להוסיף זכויות על הקדושה שקיבלנו בקיום מצות הישיבה בסוכה, ולאחר כל מה שהגענו בימים הנוראים ראש השנה ויום כיפור, עלינו להשתדל שהלימוד יהיה ביישוב הדעת, כל אחד לפי כוחו ולפי טבעו, מה שיותר מעניין ויותר מתוק, וכל אחד יכול לדעת איזה צורת לימוד מעניינת אותו, בפרט בימי בין הזמנים שאז אין השפעה חברתית, וכל אחד יכול לבדוק בקלות מה היא צורת הלימוד המושכת אותו.

ויש עוד עניין חשוב מאד של מידות טובות, בדרך כלל באים לבקש ברכות על הצלחה בתורה ועל יראת שמים, אבל לא הרבה באים לבקש ברכה על מידות טובות. [ופעם הגיע אלי אחד והתלונן שאין לו יראת שמים, ושאלתי אותו, אם כן מדוע באת אלי? אין זה אלא מפני שאתה מפחד מהגיהנום, אם כן יש לך יראת שמים, ואמנם יש הרבה דרגות ביראה, ויש חיוב תמיד להוסיף יראת שמים, אבל אי אפשר לומר שאין לו יראת שמים].

כל אחד נולד עם המידות שקיבל בירושה מאבותיו, וצריך להוסיף עוד ועוד מידות טובות, שהמידות הטובות הם מהמעלות העליונות שעליהם כתב רבינו יונה בשערי תשובה (ג, יז) "לכל אחת מהנה כמה מדרגות", ולמשל אהבת חסד שייך להגיע עד דרגתו של אברהם אבינו, שישב פתח האוהל כחום היום לחכות לאורחים, ולמרות שכולם היו ספונים בבתיהם ולא היו צריכים כלום, היה חסר לאברהם אבינו מעשה החסד עד שריחמו עליו מן השמים ושלחו לו מלאכים בדמות אורחים.

וכבר הזכרנו כמה פעמים כי לכל אחד ואחד בטבעו יש טבע של אהבת הבריות, שהרי התורה ציוותה "ואהבת לרעך כמוך", ולכאורה הרי אהבה היא דבר טבעי, ומה שייך לצוות על אהבה? זהו בהכרח מפני שאהבת הבריות טבועה בלב כל אחד מישראל, אלא שיש נגיעות המנוגדות לאהבה, וכמו שכתוב (קהלת ז, כט) "האלוקים עשה את האדם ישר והמה ביקשו חשבונות רבים", והמצוה היא להוריד את החשבונות, ואז ממילא תהיה אהבת הבריות גדולה מאד.

והעצה לכל הדברים האלה היא ללמוד כל יום בקביעות בספרי המוסר, זהו חיוב גמור שמפורש בכל הפוסקים, והובא במשנה ברורה (סימן א' ס"ק י"ב) "צריך האדם לקבוע לו עת ללמוד ספרי מוסר בכל יום ויום, אם מעט ואם הרבה, כי הגדול מחברו יצרו גדול הימנו, ותבלין היצר הרע הוא תוכחת מאמרי חז"ל". וכן כתב רבינו יונה בכמה מקומות שיש חיוב להוסיף יראת שמים בכל יום, כי בלא לימוד המוסר היצר הרע שולט על האדם, וכמו שכתב בחובות הלבבות (שער ייחוד המעשה פ"ה) כי היצר הרע אינו ישן ואינו מניח לאדם.

ומי שאינו חוזר על הידיעות הפשוטות עלול לשכוח, לכן כל הגדולים יש להם תמיד קביעות ללימוד המוסר, ויש כאלה שהתפילה שלהם היא כמו מוסר, אם התפילה היא בדרגה של חסידים הראשונים שכתוב בשולחן ערוך (או"ח צח, א) שהיו מתפללים בהתפשטות הגשמיות, וכשהתפילה היא כזאת היא מטהרת ומנקה את הנפש מטומאת היצר הרע, ונשאתר השאיפה הטבעית לאמונה ולאהבת השם.

ובאמת גם אהבת השם קיימת בטבע נפש האדם, אלא שלפעמים האהבה היא נסתרת ואינה גלויה, וכמו שכתב הגרי"ס (עץ פרי) בעניין אהבת האב לבנו, שלפעמים יש חיכוכים ונראה כאילו האב שונא את הבן, ויכול להיות שיש לאב תלמידים אהובים מאד, אך המציאות היא שכשנמצאים בסכנה וצריך להציל אחד מהם, הוא מציל קודם את בנו אף על פי שהוא כועס על הבן, מפני שיש אהבה נסתרת לבן, וכשנמצא במצב של סכנה מיד האהבה פועלת. וכך גם אהבת השם קיימת בלב האדם, אלא שלפעמים היא כבושה ואינה יוצאת לפועל.

ומסופר שבשוואה היה משומד אחד שהנאצים השתמשו בו לעזור להם, ובתחילה סייע בידיהם בדברים פשוטים, אבל אחר כך ביקשו ממנו שיעזור להם בהשמדה, ואמר להם כי את זה אינו מוכן לעשות, והוא מעדיף למות כיהודי ולא לעזור להם, וכך באמת היה שהרגוהו מפני שלא שיתף פעולה עימם. אהבת השם ואהבת ישראל קיימים